

Cite: Horemykina, Yuliia, & Didkivska, Olena (2023). Shlyakhy adaptatsiyi systemy sotsialnoyi pidtrymky do potreb lyudey pensynoho viku [Ways of Adaption a Social Support System to People's of the Retirement Age Needs]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika - Demography and Social Economy*, 3 (53), 97-116. <https://doi.org/10.15407/dse2023.03.097>

<https://doi.org/10.15407/dse2023.03.097>

УДК 64.044.24

JEL Classification I 39, J 14

ЮЛІЯ ГОРЕМИКІНА, канд. екон. наук, старш. наук. співроб.

Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України
01032, Україна, м. Київ, бул. Т. Шевченка, 60

E-mail: refer5718@gmail.com

ORCID: 0000-0003-1580-7993

ОЛЕНА ДІДКІВСЬКА, канд. екон. наук, старш. наук. співроб.

Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України
01032, Україна, м. Київ, бул. Т. Шевченка, 60

E-mail: o_didkivska@ukr.net

ORCID 0000-0002-0969-4198

ШЛЯХИ АДАПТАЦІЇ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ДО ПОТРЕБ ОСІБ ПЕНСІЙНОГО ВІКУ

Україна як соціально орієнтована держава розбудовує власну систему соціальної підтримки, в якій пенсіонери становлять значну частину отримувачів соціальних виплат та споживачів соціальних послуг. У зв'язку з цим актуальною є низка питань, пов'язаних із виявленням потреб осіб пенсійного віку, адаптацією системи соціальної підтримки до них та реальних можливостей задоволення потреб. Стаття присвячена проблематиці потреб громадян пенсійного віку та можливостям системи соціальної підтримки України задовольнити ці потреби. Метою статті є виявлення суб'єктивних потреб осіб пенсійного віку для дієвої соціальної підтримки та підвищення якості життя літніх людей, особливо в умовах зростання ризиків соціальної вразливості та звуження фінансової спроможності соціального захисту. Для реалізації мети авторами проаналізовано специфіку емоційних, фізіологічних, фізичних, культурних, інтелектуальних потреб, зумовлену віковими особливостями осіб пенсійного віку. Встановлено, що потреби осіб пенсійного віку загалом характеризуються суб'єк-

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2023. Стаття опублікована за умовами відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

© Publisher PH «Akademperiodyka» of the NAS of Ukraine, 2023. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

тивністю, сформованою чотирма основними факторами: 1) вік пенсіонера; 2) стан його здоров'я; 3) фінансове благополуччя громадянина; 4) наявність родичів, які у разі потреби можуть надати допомогу.

Окреслено шляхи адаптації системи соціальної підтримки до потреб осіб літнього віку, якими виступають традиційні та інноваційні соціальні практики. До традиційних практик відносяться: 1) матеріальне забезпечення, включаючи пенсії та грошову допомогу; 2) натуральна підтримка у вигляді продуктів харчування, палива, медикаментів, засобів гігієни, організації гарячого харчування тощо; 3) соціальні послуги вдома та в стаціонарних установах; 4) психолого-соціальна підтримка у вигляді консультацій різного характеру, організації культурного дозвілля тощо. Зроблено висновок, що в майбутньому посилюватиметься роль саме інноваційних практик соціальної роботи з людьми похилого віку, як-от: соціально-психологічне консультування, організація стаціонарних закладів нового типу для усунення соціальної ізольованості та сприяння їхній активній участі в суспільному житті, інтегровані соціальні послуги, функціонування груп взаємодопомоги. Таким чином, наукова новизна статті полягає в удосконаленні підходів до визначення суб'єктивних потреб осіб пенсійного віку та розробки шляхів адаптації системи соціальної підтримки до потреб цих громадян, через представлення схеми встановлення зв'язків між особливостями, потребами та політикою. Авторами використано такі методи наукових досліджень: аналіз та синтез, логічного узагальнення, графічний.

Ключові слова: особи пенсійного віку, соціальні послуги, потреби осіб літнього віку, система соціальної підтримки.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Більшість країн світу пропонують своїм громадянам після завершення їхньої трудової діяльності заходи соціального захисту, покликані задовольнити різноманітні потреби осіб пенсійного віку. Україна як соціально орієнтована держава розбудовує власну систему соціальної підтримки, в якій пенсіонери становлять значну частину отримувачів соціальних виплат та споживачів соціальних послуг. У зв'язку з цим постає низка питань, щодо виявлення потреб осіб пенсійного віку, зокрема: обмежені фінансові можливості осіб похилого віку, складний психологічний стан цих громадян, низький рівень життя осіб літнього віку, часто незадовільний стан їхнього здоров'я, складності надання соціальних послуг на рівні громад та адаптації системи соціальної підтримки до потреб цієї категорії населення та її реальних можливостей задоволення потреб. Особливої актуальності такі питання набувають у воєнний період, коли безсумнівно відбувається посилення соціальної вразливості українських пенсіонерів.

Крім того, визначення суб'єктивних потреб осіб пенсійного віку дає можливість сформувати соціальний та економічний портрет цієї категорії громадян, з'ясувати можливості активізації їхньої ролі у сучасному українському суспільстві, та мінімізації негативних факторів, які впливають на становище цих людей у державі, зокрема і під час війни.

Метою статті є виявлення суб'єктивних потреб осіб пенсійного віку для дієвої соціальної підтримки та підвищення якості життя літніх людей,

особливо в умовах зростання ризиків соціальної вразливості та звуження фінансової спроможності соціального захисту.

Наукова новизна статті полягає в удосконаленні підходів до визначення суб'єктивних потреб осіб пенсійного віку та розробки шляхів адаптації системи соціальної підтримки до потреб цих громадян, через представлення схеми встановлення зв'язків між особливостями, потребами та політикою.

Методи досліджень: аналізу та синтезу (для вивчення специфіки потреб осіб пенсійного віку), логічного узагальнення (для узагальнення наявної практики соціальної роботи з особами пенсійного віку в Україні та дослідження способів зростання відповідності між потребами пенсіонерів та можливостями держави задовольнити ці потреби), графічний (для демонстрації зв'язку між потребами осіб пенсійного віку та системою соціальної підтримки і статистичних даних щодо кількості пенсіонерів за віком та середньообліковою кількістю штатних працівників в Україні).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми, пов'язані зі становищем у суспільстві та потребами осіб пенсійного віку перебувають у фокусі уваги багатьох дослідників, зокрема С. Михальської (S. Mykhalska), І. Мещан (I. Meshchan), Л. Черенко (L. Cherenko), О. Стефанової (O. Stefanova), І. Савельчук (I. Savelchuk), Н. Галіяш (N. Haliash), О. Россошанського (O. Rossoshanskyi), Р. Сопко (R. Sopko). Функціонуванню систем соціальної підтримки як основи соціального захисту осіб пенсійного віку присвячені праці О. Давидюк (O. Davydiuk), Е. Лібанової (E. Libanova), О. Вакуленко (O. Vakulenko), О. Макарової (O. Makarova), К. Дубич (K. Dubych), Н. Кабаченко (N. Kabachenko), М. Дімітрової (M. Dimitrova), Н. Булейн (N. Bulein), А. Гоней (A. Honey), С. Крупи (S. Krupa).

Багато уваги проблемам старіння приділено і в англomовній науковій літературі, зокрема, у публікаціях Х. К. Брієде-Вестермеєра (J. C. Briede-Westermeyer), П. Фраги (P. Fraga), М. Дж. Шілінг-Норман (M. J. Schilling-Norman), К. Переза-Віллалобоса (Cr. Pérez-Villalobos), Т. Абуди (T. Abud), Г. Коунідаса (G. Kounidas), К. Мартіна (K. Martin), М. Вертса (M. Werth), К. Купера (K. Cooper), Ф. Тое (F. Toye), К. Бейкера (K. Barker). Значний науковий інтерес викликають і розробки агенцій ООН. Так, одним з найпоширеніших індикаторів процесів старіння виступає індекс активного старіння (*Active Ageing Index*), створений Європейською економічною комісією ООН та Генеральною дирекцією Європейської Комісії з питань зайнятості, соціальної політики та інтеграції у 2012 р. Тематика соціальної вразливості громадян старшого віку також активно висвітлюється у найсвіжіших публікаціях Європейської економічної комісії ООН (червень 2023 р.) [1].

Виклад основного матеріалу. На сьогодні в Україні пенсійний вік громадян починається у 60—65 років. Дійсно, з 31 грудня 2022 р. вийти на пенсію у 60 років можуть громадяни, страховий стаж яких становить не менше

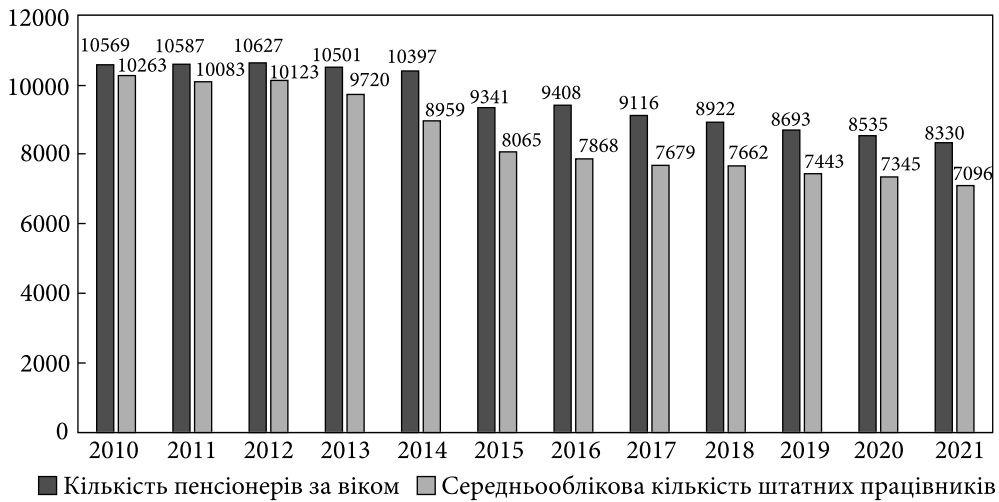

Рис. 1. Динаміка кількості пенсіонерів за віком та середньооблікової кількості штатних працівників в Україні, тис. осіб
Джерело: [4].

29 років. Якщо страховий стаж становить від 19 до 29 років, громадянин мав змогу вийти на пенсію у 2022 р. в 63 роки. У разі наявності стажу від 15 до 19 років на пенсію у поточному році зможуть вийти громадяни 65-річного віку [2]. Очевидним є той факт, що особи пенсійного віку в Україні — численна група населення, яка перевищує навіть середньооблікову кількість штатних працівників, з внесків котрих за умови солідарної пенсійної системи відбувається нарахування пенсій. Рис. 1 демонструє динаміку кількості пенсіонерів за віком та середньооблікової кількості штатних працівників. Як видно, кількість громадян в обох групах помітно скоротилась починаючи з 2010 р., однак якщо на початку досліджуваного періоду різниця між двома групами становила 306 тис. осіб, то у 2021 р. вона сягала вже 1 млн 234 тис. осіб, тобто на 1 штатного працівника припадало приблизно 1,18 пенсіонерів за віком. І це враховуючи той факт, що деякі пенсіонери за віком продовжують працювати як штатні працівники. Найбільша різниця зафіксована у 2016 р. — 1 млн 540 тис. осіб, у наступні роки вона дещо скоротилась. Таким чином, на початку 2021 р. в Україні нараховувалось 8 млн 535 тис. пенсіонерів за віком, а на початок 2022 р. — 8 млн 52 тис. [3]. Отже, попри помітне скорочення за останнє десятиріччя особи пенсійного віку залишаються однією з найбільших груп населення України, яка має специфічні потреби і вимагає особливої уваги під час формування та реалізації державної соціальної політики.

У контексті розгляду проблематики осіб пенсійного віку значна увага авторитетних організацій, державних органів влади та науковців приді-

ляється населенню старше 65 років (65+). Згідно з даними ООН, у 2020 р. вік майже кожного десятого жителя Землі перевищував 65 років. Прогнозується, що у 2050 р. їхня частка зросте з 9,3 % до 15,9 % [5]. Міністерство соціальної політики України зазначає, що Україна є однією з 30 найстаріших країн світу за часткою осіб віком 60 років і старше: у 2015 р. вона становила 21,8 %, а частка людей віком 65 років і старше — 15,5 % від загальної чисельності населення. Згідно з національним демографічним прогнозом, до 2025 р. частка осіб віком понад 60 років становитиме 25,0 % загальної кількості населення, віком 65 років і старше — 18,4 %, у 2030 р. — понад 26 % і понад 20 % відповідно [6]. Зазначимо, що на початок 2020 р. частка осіб віком 65 років і старше становила в Україні 17,1 % з істотною статевою диференціацією рівня постаріння: якщо серед жінок частка осіб, які перетнули цей віковий поріг, сягнула 21,2 %, то серед чоловіків знаходиться на рівні 12,4 % [7, с. 14]. Таким чином, група населення віком понад 65 років у загальній структурі населення України з кожним роком стає все більш ваговою, а тому і проблеми, з якими вона стикається, постійно загострюються. Як уже зазначалось, населення пенсійного віку характеризується специфікою своїх потреб (рис. 2), що відображено в публікаціях [8; 9; 10; 11].

Окремо варто зупинитись на деяких зарубіжних концепціях щодо ідентифікації потреб осіб літнього віку. Зокрема, у публікації [11] представлено підхід до систематизації потреб громадян старшого віку на основі моделі Центру досліджень і освіти в галузі старіння та вдосконалення технологій (*CREATE*), яка аналізує потреби та бажання громадян цієї вікової групи та розподіляє їх за шістьма сферами: здоров'я, місце проживання, робота та волонтерська діяльність; дозвілля, спілкування та соціальна активність; транспорт. Ця модель була створена для розробки продуктів та послуг, спеціально орієнтованих на людей похилого віку. Спираючись на модель, автори провели дослідження у вигляді фокус-групи, де взяли участь сорок учасників: шістнадцять людей похилого віку, дев'ять промислових дизайнерів, п'ять підприємців і десять професіоналів охорони здоров'я, які працюють з цим типом користувачів. У ході дослідження значною мірою вдалось деталізувати та систематизувати потреби літніх людей, що представлено у табл. 1.

Тісний зв'язок специфіка потреб осіб похилого віку має з соціальною вразливістю цієї групи громадян. Саме тому Європейською економічною комісією (ЄЕК) ООН було виділено основні стратегії політики підтримки людей похилого віку у вразливих ситуаціях, які базуються на потребах цих громадян. Серед них : 1) забезпечення адекватного доходу і доступ до житла; 2) забезпечення здоров'я, довгостроковий догляд та громадські послуги; 3) запобігання жорсткому поводженню та насильству; 4) зменшення самотності та заохочення до участі у соціальному житті; 5) залучення людей

Таблиця 1. Деталізовані потреби осіб пенсійного віку

Категорії потреб	Основні повсякденні види діяльності	Сприятлива діяльність для повсякденного життя	Розширені повсякденні види діяльності
Транспортування	Доступність пересування: здатність контролювати рухи та можливість переміщатися з одного місця в інше за допомогою або без підтримки допоміжного засобу пересування чи медичного працівника. Приклад: перенесення (з ліжка, стільця), ходьба або допоміжні засоби.	Щоденна мобільність: здатність самостійно пересуватися в межах свого району та за його межами. Приклади: подорож автомобілем або громадським транспортом.	Оптимальна мобільність: відносна легкість і свобода рухів у всіх формах є ключовими для здорового старіння. Приклади: подорожі за кордон, відвідування інших місць, відчуття свободи пересування.
Здоров'я	Основи самообслуговування: усе, що пов'язано з основою збереження фізичного та психічного здоров'я. Приклади: чищення зубів, прийняття душу, дотримання нормального режиму сну, здорове харчування та стимуляція мозку, наприклад, ігри для розуму.	Самообслуговування: здатність впоратись з хворобою та інвалідністю за підтримки або без підтримки медичного працівника. Приклад: звернення за медичною допомогою у разі потреби.	Розширене самообслуговування: самоініціативна поведінка, яку люди вирішують застосувати, щоб сприяти міцному здоров'ю та загальному самопочуттю. Приклади: щоденні вправи, звички будувати здоровий спосіб життя, щорічні медичні огляди.
Життєве середовище	Основи життєвого простору: простори, де можна виконувати основні щоденні дії. Приклади: доступність простору для купання, прийому їжі, відвідування туалету; проживання, пересування з підтримкою медичного працівника або без неї.	Домашня діяльність: домашня діяльність, яка виконується для утримання свого будинку; житловий простір, що дозволяє інші види діяльності. Приклади: робота по дому, приготування їжі, садівництво, догляд за домашніми тваринами, обслуговування та ремонт будинку; наявність місця для інших видів діяльності вдома, як-от робота чи хобі.	Домашній комфорт: відчуття свободи від стресу чи напруги в житловому просторі через умови навколишнього середовища. Приклади: відчуття дому, оздоблення та оновлення; відчуття привагності.

<p>Робота та волонтерська діяльність</p>	<p>—</p>	<p>Пов'язані з роботою завдання: обов'язки або відповідальність, які особа виконує на роботі. Вони відрізнятимуться залежно від типу роботи. Приклади: благодійні продажі, команда на роботу.</p> <p>Соціальна взаємодія: задоволення потреби належати до більшої соціальної групи та відчуття соціального зв'язку з родиною та друзями. Приклади: обмін інформацією з родиною та друзями, наявність мережі підтримки, підтримка зв'язку по телефону або відвідування людей.</p>	<p>Додаткові завдання, пов'язані з роботою: необов'язкові види діяльності, якими особа любить займатися на роботі або волонтерській діяльності. Приклади: можливість вчитися, спілкуватися з колегами.</p> <p>Соціальна залученість: ступінь участі індивіда в широкому діапазоні соціальних ролей і стосунків. Приклади: участь у колективних заходах, відвідування церкви, волонтерство, дружба з сусідами, відвідування культурних заходів.</p>
<p>Спілкування та соціальна залученість</p>	<p>Комунікативні навички: здібності, які використовуються під час надання та отримання різних видів інформації: слухання, говоріння, спостереження та співпереживання. Вони також можуть включати обробку ІКТ. Приклади: навички розмови — слухання, співчуття та вміння перекладати. Навички ІКТ: використання мобільного пристрою (планшет або телефон).</p>	<p>Діяльність у дозвіллі: діяльність, що виконується з різних причин, як-от відпочинок, змагання чи зростання. Приклади: хобі, спорт, розваги, відпочинок, нові можливості навчання, перегляд телевізора та прослуховування радіо.</p>	
<p>Дозвілля</p>	<p>—</p>		

Джерело: [11]

похилого віку до процесу прийняття рішень. Серед критеріїв, що ілюструють потреби осіб похилого віку, ЄЕК наводить такі: рівень ризику бідності серед осіб віком 60 років та старше, відсутність допомоги з особистого догляду серед людей віком 65 років і старше з принаймні одним обмеженням активності, відсоток чоловіків і жінок у віці 65 років або старше, які живуть самотньо [1].

Досить поширеним індикатором процесів старіння виступає згаданий вище індекс активного старіння (*Active Ageing Index*). Він відображає невикористаний потенціал людей похилого віку для активного та здорового життя на національному та субнаціональному рівнях за розрізами: участь в оплачуваній роботі, соціальна діяльність та здатність до активного старіння. Індекс включає 22 кількісних показники, розподілених на чотири групи: 1) зайнятість, 2) участь у житті суспільства, 3) незалежне, здорове та безпечне життя, 4) можливості та сприятливе середовище для активного старіння. Індекс активного старіння є важливим індикатором можливостей населення похилого віку якісно задовольнити свої потреби, а також показником результативності проведення реформ у соціальній сфері, сфері охорони здоров'я тощо. Складові індексу можуть враховуватися при побудові дохідного і витратного профілів державного і місцевих бюджетів. Для України здійснення розрахунків за методологією індексу у повному обсязі неможливо через недоступність та дефіцит статистичних даних. У зв'язку з цим формування в Україні системи індикаторів, необхідних для оцінки процесів активного старіння, потребує вдосконалення статистики економічної активності населення, зокрема щодо зайнятості за встановленими віковими групами, проведення опитування щодо здійснення волонтерської діяльності тощо. З метою створення системи, що відповідає європейській методології, опитування має проводитися серед людей, старших 60 років [12]. Таким чином, умовно можна виокремити 3 основних групи потреб літніх громадян: емоційні, фізіологічні, культурні та інтелектуальні (рис. 2).

Детальніше зупинимось на емоційних потребах, зумовлених низкою психологічних особливостей цього періоду життя людини. Як відомо, особи старшого віку є більш чутливими до усіх змін у суспільстві. У воєнні часи, коли зростає соціальна напруга, нестабільність, посилюються різноманітні страхи (соціальні, за власне життя і здоров'я, чи життя та здоров'я близьких людей), багатьом громадянам, старшим 60 років, важко уникнути депресивності та соціальної й побутової дезадаптації. Зараз можна спостерігати поєднання кризи старіння та кризових явищ у суспільстві у житті багатьох громадян України. Обмеження трудової діяльності та зниження соціальної активності у пенсійному віці можуть викликати у них почуття непотрібності, неповноцінності та трансформуватись у байдужість до навколишнього світу, почуття загальної недовіри. Інколи похилий вік

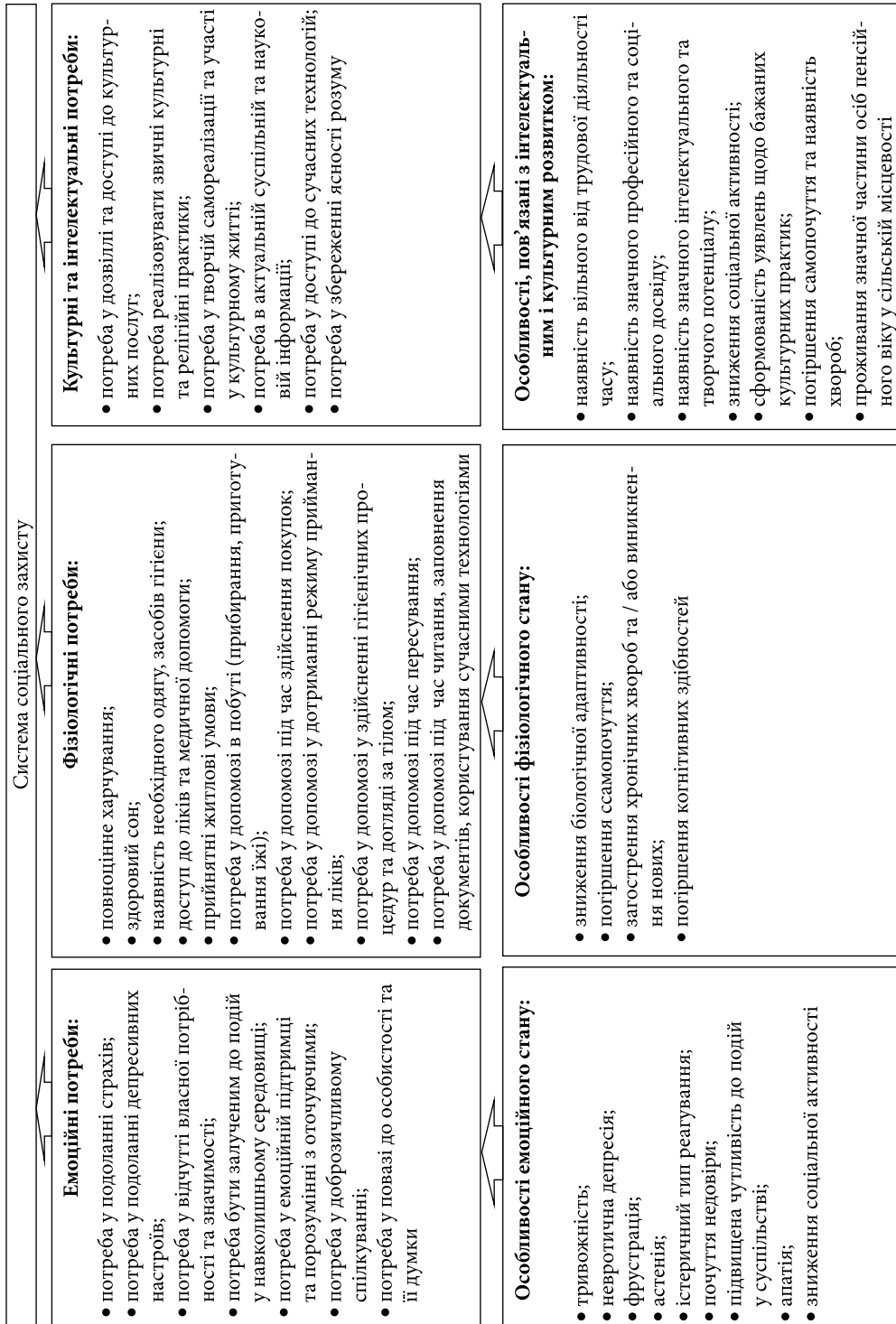

Рис. 2. Специфіка потреб осіб пенсійного віку
Джерело: авторська розробка.

супроводжується і неадекватністю самооцінки в бік завищення, змінюється темперамент. У людей похилого віку посилюється егоцентричність, знижується ініціативність, зростає пасивність і виявляються астеничні симптоми. Водночас посилюється прагнення до осмислення життя, підбиття підсумків своєї діяльності й оцінювання досягнутих результатів [8, с. 92].

Дослідження С. Михальської демонструють такі психологічні особливості осіб пенсійного віку: тривожність, невротична депресія, фрустрація, астения, істеричний тип реагування та вегетативні порушення [9, с. 433]. І. Мещан робить висновок про те, що домінування певного емоційного симптомокомплексу відображає особливості ставлення людей похилого віку до себе, інших, життя й смерті; можливості їхньої адаптації до нових соціально-психологічних умов існування; творчого самовиразу та самореалізації, а можливі емоційні проблеми й порушення людей похилого віку виступають предметом діяльності соціального працівника [9, с. 97].

Отже, враховуючи психологічні особливості людей пенсійного віку, можна виділити такі їхні емоційні потреби:

- потреба у подоланні страхів;
- потреба у подоланні депресивних настроїв;
- потреба у відчутті власної потрібності та значимості;
- потреба бути залученим до подій у навколишньому середовищі;
- потреба у емоційній підтримці та порозумінні з близькими;
- потреба у доброзичливому спілкуванні;
- потреба у повазі до особистості та її думки.

Значну частину цих потреб для багатьох громадян України пенсійного віку задовольняють не лише родина чи знайомі, а й система соціальної підтримки, яка забезпечує надання соціальних послуг, зокрема соціально-психологічних.

Не менш важливою є і специфіка фізіологічних потреб осіб пенсійного віку, пов'язана зі зниженням біологічної адаптивності, погіршенням самопочуття та загостренням хронічних хвороб та / або виникненням нових, погіршенням когнітивних здібностей. Саме ці причини призводять до того, що часто до таких загальних фізіологічних потреб як повноцінне харчування, сон, наявність необхідного одягу, засобів гігієни, доступу до ліків та медичної допомоги, прийнятних житлових умов у людей похилого віку можуть додаватись потреби у різних видах допомоги для забезпечення нормальної життєдіяльності, зокрема:

- потреба у допомозі в побуті (прибирання, приготування їжі);
- потреба у допомозі під час здійснення покупок ;
- потреба у допомозі у дотриманні режиму приймання ліків;
- потреба у допомозі у здійсненні гігієнічних процедур та догляді за тілом;
- потреба у допомозі під час пересування;

- потреба у допомозі під час читання, заповнення документів, користування сучасними технологіями.

Аналогічно до випадку з попередньою категорією потреб громадяни пенсійного віку задовольняють свої фізичні потреби самостійно або за допомогою родичів чи знайомих чи шляхом звернення до закладів соціального захисту.

Як і люди будь-якого віку, особи пенсійного віку мають інтелектуальні та культурні потреби. З одного боку, для реалізації таких потреб пенсійний вік, коли людина має більше вільного від трудової діяльності часу, є досить вдалим періодом, з іншого — існують перепоони у вигляді фізичного самопочуття та матеріальних можливостей отримувати бажані культурні послуги. Крім того, перепоною для реалізації культурних та інтелектуальних потреб громадян пенсійного віку є проживання значної частини з них у сільській місцевості, де порівняно з містами менше можливостей для культурного розвитку та все ще існують проблеми з якісним доступом до мережі Інтернет. Таким чином, основними культурними потребами громадян похилого віку є (рис. 2):

- потреба у дозвіллі та доступі до культурних послуг;
- потреба реалізовувати звичні культурні та релігійні практики;
- потреба у творчій самореалізації та участі у культурному житті;
- потреба в актуальній суспільній та науковій інформації;
- потреба у доступі до сучасних технологій;
- потреба у збереженні ясності розуму.

У сучасному суспільстві для забезпечення цих потреб виникли заклади освіти для осіб літнього віку. Р. Сопко зазначає, що незважаючи на те, що розвиток системи освіти літніх людей є менш перспективним напрямом порівняно з розвитком системи освіти дітей, підлітків, людей дорослого працездатного віку, він є необхідним в умовах змін і нестабільного соціуму, розглядається однобічно, переважно в контексті соціальної та психологічної допомоги. Разом з цим автор акцентує увагу на значне знецінення ролі освіти, яка частково здатна виконувати функції соціального захисту, в житті громадян похилого віку і наголошує на важливості цієї ролі: «Багатий соціальний і професійний досвід літніх людей, їхній творчий потенціал часто залишаються незадіяними. Соціальна активність цієї вікової групи, її знання й досвід, а також здатність до сприйняття нового дають підставу говорити про те, що система освіти для літніх людей має великий потенціал для розвитку, незважаючи на соціально-економічні негаразди сьогодення. Навчання людей літнього віку є певною мірою засобом розв'язання проблеми “соціального виключення”, їх інтеграції в нові соціально-економічні структури за допомогою забезпечення їм рівних можливостей і знань, необхідних для того, щоб посісти гідне місце в сучасному суспільстві. Як засвідчує аналіз соціально-педагогічної літератури й сучасної

практики, потреби людей літнього віку в саморозвитку та освіті, які формуються в сучасному суспільстві, часто не знаходять можливості задоволення; чинна соціальна політика слабо орієнтована на людей літнього віку» [10, с. 54].

Загалом згадані потреби осіб пенсійного віку характеризуються значною суб'єктивністю, сформованою на основі чотирьох основних факторів: 1) вік пенсіонера; 2) стан його здоров'я; 3) фінансове благополуччя громадянина; 4) наявність родичів, котрі у разі потреби можуть надати допомогу. Так, молодші пенсіонери є активними у соціальному і громадському житті, здебільшого мають кращий стан здоров'я (як фізичного, так і психологічного). Певна частина молодших пенсіонерів продовжує трудову діяльність. Безперечно, найважливішим фактором, що визначає потреби особи пенсійного віку, є стан здоров'я, який часто виступає найбільшою перепоною для повноцінного життя.

Велику роль у формуванні потреб та можливостях їх задоволення для особи пенсійного віку відіграє її фінансове благополуччя. Основним джерелом доходів для переважної більшості пенсіонерів виступає власне пенсія. Середній розмір пенсії по Україні на початок 2020 р. складав 3082,98 грн, на початок 2021 р. — 3507,51 грн, на початок 2022 р. — 3991,53 грн [4]. Таким чином, в Україні спостерігається певне зростання середнього розміру пенсій, але у порівнянні зі зростанням цін на товари та послуги (особливо у воєнний час) це зростання фактично нівелюється. Враховуючи відносно невеликий розмір пенсій, проблематичним є повноцінний доступ осіб пенсійного віку до ліків та лікування, продуктів харчування, гідних умов життя, культурних послуг тощо. Звичайно, є певні категорії пенсіонерів, розмір пенсій яких є достатнім для забезпечення їхніх потреб, або пенсіонерів, що мають достатні заощадження, проте більшість осіб пенсійного віку не можна зарахувати до цих категорій.

Крім того, певний суб'єктивізм потреб осіб похилого віку пов'язаний з наявністю родичів, котрі у разі потреби можуть надати необхідну допомогу. Тоді значно знижується потреба у державних соціальних послугах: саме тому територіальні центри соціального обслуговування беруть до уваги факт наявності родичів при зверненні громадян.

Враховуючи кількість осіб пенсійного віку та розмаїття їхніх потреб постає необхідність наближення системи соціальної підтримки до потреб осіб літнього віку. Зрозуміло, що початись даний процес повинен з оцінювання потреб. А. Попович та О. Сопко констатують, що оцінювання потреб представляє собою фундамент успішної політики національного рівня або регіональної програми. Мадридський план дій щодо старіння містить окремі шляхи одержання інформації за трьома пріоритетними напрямками: участь людей похилого віку у розвитку суспільства; забезпечення охорони здоров'я і добробуту; створення сприятливих умов, що забезпечують ін-

дивідуальний розвиток людини впродовж усього життя [13, с. 110]. Такий узагальнений підхід конкретизується у практиках роботи територіальних центрів соціального обслуговування, що фактично є ключовою ланкою у наданні соціальних послуг особам похилого віку. Так, після задоволення звернення громадянина обов'язково проводиться оцінювання потреб та складання індивідуальних планів обслуговування. Цей інструмент є досить індивідуалізованим і призначений в основному для соціальних робітників, котрі забезпечуватимуть виконання планів.

Найпростішим способом сформулювати загальні уявлення про нагальні потреби осіб пенсійного віку в Україні можна вважати проведення загальнонаціонального опитування пенсіонерів (та членів їхніх родин) про їхні потреби через портал «Дія» або через офіційний сайт Міністерства соціальної політики України. Громадянин пенсійного віку або його родичі за бажанням можуть взяти у ньому участь і відповісти на питання щодо власних потреб (або потреб родича). До такого опитування пропонується залучити не лише пенсіонерів, що отримують певні соціальні послуги від держави (чи їхніх родичів), а й усіх бажаючих осіб пенсійного віку. Список питань має включати вік, стать, наявність інвалідності та самооцінку стану здоров'я, питання про фінансове благополуччя, питання про види допомоги, яких в даний момент потребує особа, та про те, чи отримує вона цю допомогу і з яких джерел. Таким чином можна буде, по-перше, отримати соціальний портрет українського пенсіонера та зробити прогноз про найактуальніші види соціальних послуг, яких потребуватимуть особи пенсійного віку. З однієї IP-адреси брати участь у опитуванні можна раз на шість місяців.

Окрім оцінювання потреб система соціальної підтримки пропонує усталені методи і форми роботи з особами пенсійного віку, зокрема: 1) матеріальне забезпечення, включаючи пенсії та грошову допомогу; 2) натуральна підтримка у вигляді продуктів харчування, палива, медикаментів, засобів гігієни, організації гарячого харчування тощо; 3) соціальні послуги вдома та в стаціонарних установах; 4) психолого-соціальна підтримка у вигляді консультацій різного характеру, організації культурного дозвілля тощо [8, с. 95]. Згадані форми і методи є досить поширеними в Україні і вже довели свою ефективність. Зокрема, з метою наближення соціальної допомоги та соціальних послуг до фактичних потреб осіб похилого віку, які мешкають у сільській місцевості, при сільських та селищних радах реалізовано відповідні центри соціального захисту за фактичним місцем проживання. Вони є структурними підрозділами органів праці та соціального захисту населення. Працівники таких центрів тісно співпрацюють з первинними організаціями ветеранів війни, надаючи побутову допомогу тим особам, хто її потребує. Головна відповідальність за надання соціальних послуг літнім людям покладається на відділення соціальних служб міс-

цевих органів влади, департаменти соціальних служб, муніципальні відділення служби соціального забезпечення, патронажні відділення, регіональні комісії охорони здоров'я та соціального забезпечення [14, с. 123]. У сучасних умовах наближення системи соціальної підтримки до потреб осіб пенсійного віку часто вимагає впровадження інноваційних практик, здатних повною мірою розкрити потенціал соціальної роботи з даною категорією населення.

І. Мещан виділяє такі інноваційні напрями соціальної роботи з людьми похилого віку (зокрема з проблемами й порушеннями емоційної сфери): 1) соціально-психологічне консультування й тренінг; 2) надання культурно-освітніх послуг (зокрема «університет третього віку»); 3) соціальна робота в громаді (створення груп взаємодопомоги на рівні громади) [8, с. 95]. Важливо зазначити, що оскільки в Україні щойно завершився процес децентралізації і формування нових громад, то і загалом соціальну роботу у громаді (не лише щодо створення груп взаємодопомоги) можна вважати інноваційною практикою, особливо якщо вона передбачає надання особам пенсійного віку інтегрованих соціальних послуг. З іншого боку, у професійній спільноті питання соціальної роботи у громаді в Україні розглядаються іще з початку двохтисячних років, однак саме після проведення децентралізації така робота набуває особливого значення та розвиває нові форми.

Уже популярною інноваційною практикою, покликаною наблизити систему соціального захисту до потреб громадян похилого віку, є соціально-психологічне консультування. Х. Порсева виокремлює такі компоненти консультування осіб похилого віку: 1) селекція (пошук певних складових, які були присутні в житті людини протягом життя й втрачені з віком); 2) оптимізація (пошук резервних можливостей літньої людини); 3) компенсація (полягає у створенні факторів, які б компенсували вікову обмеженість у пристосуванні до процесу старіння) [15, с. 127]. Існують різні рівні консультування: індивідуальне, сімейне, групове. І. Мещан наголошує на цінності цієї практики, зауважуючи, що різні види консультування сприяють розвитку у літніх людей здатності більш адекватно та повно сприймати себе та інших, змінювати й робити більш гнучкою систему внутрішньоособистісних переживань і міжособистісних стосунків. З метою покращення міжособистісних стосунків і емоційного стану літніх людей може використовуватись тренінг — як активний і дієвий соціально-психологічний вплив, спрямований на зняття наслідків різноманітних психотравмуючих ситуацій, міжособистісної напруги, поліпшення навичок спілкування, формування особистісних передумов для допомоги в адаптації тощо [8, с. 95]. Деякі тренінги можуть бути логічним продовженням консультування.

На сьогодні однією з ключових тенденцій соціальної роботи у громаді є організація стаціонарних закладів нового типу для невеликої кількості

підопічних, діяльність яких максимально наближена до європейських стандартів, а саме: надання якісних соціальних послуг, усунення соціальної ізольованості та сприяння їхній активній участі в суспільному житті [16]. Досить розвиненою в Україні є мережа територіальних центрів надання соціальних послуг, які є спеціальними державними або комунальними установами, що надають соціальні послуги (зокрема особам похилого віку). Територіальні центри впроваджують інноваційні моделі надання соціальних послуг на рівні громади: надання територіальними центрами соціальних послуг для осіб із психічними недугами за місцем проживання; сприяння розвитку системи транспортної інфраструктури; розвиток у громаді послуг з медико-соціальної опіки, хоспісної та паліативної допомоги [14, с. 123].

Іншою важливою тенденцією соціальної роботи у громаді, яка значною мірою наближає систему соціальної підтримки до потреб громадян пенсійного віку, є провадження інтегрованої моделі надання соціальних послуг. Це означає підхід до комплексного надання соціальних послуг у громаді, який (крім соціального захисту) включає ще й освіту, охорону здоров'я, ювенальну превенцію та інші види послуг, що надаються з метою підвищення соціального добробуту громади та її вразливих громадян [16]. Сутність інтегрованої моделі надання полягає в узгодженні та координації функцій та заходів суб'єктів різних рівнів управління, які працюючи синхронно та узгоджено, забезпечують комплексний та економічно ефективний підхід до розв'язання проблемних ситуацій, попередження та / чи усунення соціальних ризиків і вразливості громадянина [17]. Таким чином особа пенсійного віку може отримати низку важливих соціальних послуг за принципом «під одним дахом».

Популярною формою соціальної роботи з громадянами пенсійного віку є соціально-педагогічні послуги, які надають «університети третього віку» — навчальні заклади, покликані сприяти реінтеграції цієї категорії шляхом реалізації освітніх програм. Прямо такі заклади не належать до державної системи соціального захисту, оскільки їхніми засновниками часто виступають благодійні фонди чи недержавні організації, однак зважаючи на важливість їхньої соціальної функції для громади, місцева влада повинна активно співпрацювати з ними. Попри усю свою популярність послуги даних закладів часто є недоступними для пенсіонерів у сільській місцевості чи осіб, котрі через проблеми з пересуванням не можуть відвідувати заняття.

Загалом освіту людей похилого віку прийнято вважати засобом соціального захисту і психологічної стабільності, способом інтеграції в комунікативний і культурний простір та активною діяльністю, спрямованою на самореалізацію особистості [18, с. 96]. Її основними функціями є: 1) про-світницька (спрямована на задоволення освітніх потреб осіб похилого

віку); 2) інформаційна (розширення інформаційного простору); 3) адаптивна (освоєння нових соціальних ролей і адаптацію в соціумі); 4) комунікативна (задоволення потреб у міжособистісних контактах); 5) реабілітаційна (подолання психологічних і фізичних бар'єрів у житті особи літнього віку); 6) терапевтична (корегування емоційно-психологічних станів); 7) соціозахисна (забезпечення соціальної підтримки у вирішенні життєвих проблем) [15, с. 79]. Очевидно, що функції університетів третього віку лише частково збігаються з функціями мережі державних закладів соціального обслуговування, а тому їхня співпраця дасть змогу задовольняти більшу кількість потреб громадян пенсійного віку. Зокрема, на базі територіальних центрів соціального обслуговування можуть діяти освітні курси, організовані університетами третього віку, а ті можуть розповсюджувати інформацію про роботу територіальних центрів серед своїх студентів, які потенційно можуть потребувати допомоги.

Соціальна робота з особами пенсійного віку у громаді покликана активізувати їхню участь у вирішенні власних проблем й у суспільному житті, стимулювати їхні ініціативи. І. Зверева вказує на важливість залучення осіб похилого віку до «соціальної самодіяльності», здатної розв'язати їхні проблеми. Вона повинна реалізовуватись на базі відповідних програм, основними цілями яких є: 1) надання людям похилого віку можливості принести користь іншим членам громади; 2) організація груп взаємодопомоги з людей похилого віку, які добровільно надають допомогу своїм ровесникам; 3) використання досвіду й знань людей похилого віку для надання допомоги соціальним органам, дитячим садкам, школам, адміністративним структурам шляхом консультацій [19, с. 342]. Особливо актуальними такі програми можуть стати у воєнний час, коли досвід пенсіонерів можливо використати у співпраці з волонтерами, котрі надають допомогу армії та постраждалим від воєнних дій, зокрема й особам похилого віку. Таким чином сьогодні окреслюється схема тристороннього партнерства між державною системою соціального захисту, особами пенсійного віку та волонтерами. Схема орієнтована як на задоволення потреб літніх громадян, так і на корисну діяльність для усього суспільства.

Висновки. Забезпечення основних потреб осіб пенсійного віку стає викликом для вітчизняної системи соціальної підтримки, оскільки специфіка цих потреб охоплює майже усі сфери життєдіяльності людини. Гостра необхідність наближення системи соціальної підтримки України до потреб осіб пенсійного віку може бути задоволена або пом'якшена низкою рішень, серед яких вже реалізується розширення застосування усталених методів соціальної роботи з даною групою громадян (надання соціальних послуг вдома та в умовах стаціонару, матеріальна підтримка, натуральна допомога, психологічні консультації) та запровадження інноваційних (надання культурно-освітніх послуг, посилення соціальної роботи у громаді,

соціально-психологічне консультування). Роль інноваційних практик соціальної роботи з особами пенсійного віку значно посилюватиметься у майбутньому. Помітного соціального ефекту можливо досягнути за рахунок поєднання регулярного моніторингу потреб пенсіонерів, який доцільно реалізовувати у вигляді національного опитування за допомогою таких інструментів, як портал «Дія» або офіційний сайт Міністерства соціальної політики України, та запровадження згаданих інноваційних практик соціальної роботи у громаді.

Подальші дослідження потреб даної тематики повинні фокусуватись і на розробленні підходів до кількісної оцінки потреб літніх громадян та визначення найбільш відповідних показників для такої оцінки на національному рівні. Зокрема, йдеться про кількість товарів та послуг, що можна придбати на середню в Україні пенсію, рівень бідності серед осіб літнього віку, кількісні показники роботи системи охорони здоров'я і системи соціальної підтримки.

Цікавим напрямом дослідження може стати і ставлення інших членів суспільства до потреб осіб старшого віку. Своєю працею ці громадяни внесли вагомий внесок у розвиток економіки України, тому їхні потреби заслуговують на повагу інших членів суспільства, зокрема молоді. Саме тому відповідні соціологічні дослідження становлять науковий інтерес.

ЛІТЕРАТУРА

1. Older Persons in Vulnerable Situations. *UNICEF*. URL: <https://unece.org/info/Population/pub/379861> (дата звернення: 03.10.2022).
2. Призначення пенсій за віком у 2022 році. *Пенсійний фонд України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/rozyasnennya-pfu-pro-priznachennya-pensij-za-vikom-u-2022-goci> (дата звернення: 03.10.2022).
3. Соціальний захист населення України: статистичний збірник. 2021 рік. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/15/Arch_szn_zb.htm (дата звернення: 03.10.2022).
4. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 03.10.2022).
5. Мирошниченко Б. Населення Землі швидко старіє, не вистачає працівників. Чи готова до цього світова економіка і що чекає на Україну? *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/01/26/681778/> (дата звернення: 09.10.2022).
6. Демографічні тенденції в Україні потребують комплексного підходу на державному рівні. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/14711.html> (дата звернення: 03.10.2022).
7. Населення України. Демографічні тенденції в Україні у 2002—2019 рр. / ред. О. М. Гладун. Київ: НАН України, Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи, 2020. 174 с.
8. Мещан І. В. Емоційні проблеми людей похилого віку як предмет соціальної роботи: регіональний аспект. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2017. № 73. С. 90—99. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stapttp_2017_73_10 (дата звернення: 04.10.2022).

9. Михальська С. А. Психологічні особливості людей похилого віку. *Проблеми сучасної психології*. 2014. № 23. С. 425—434. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pspl_2014_23_39 (дата звернення: 05.12.2022).
10. Сопко Р. І. Потреби людей похилого віку (на прикладі проекту «Домашня опіка» благодійного фонду Карітас). *Соціологічні студії*. 2017. № 1 (10). С. 51—57.
11. Briede-Westermeyer J.C., Radici Fraga P.G., Schilling-Norman M.J., Pérez-Villalobos C. Identifying the Needs of Older Adults Associated with Daily Activities: A Qualitative Study. *Int. J. Environ. Res. Public Health*. 2023, Feb 27. 20(5): 4257. <http://doi.org/10.3390/ijerph20054257>. PMID: 36901264; PMCID: PMC10001655.
12. Білоусова О. С. Переваги та недоліки індикаторів оцінки процесів активного старіння. *Статистика України*. 2018. № 3. С. 26—39.
13. Попович А. Потреби людей похилого віку та планування соціальних послуг. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2011. № 20. С. 110—113. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2011_20_43 (дата звернення: 27.09.2022).
14. Джуган Р. І., Джуган В. В. Реалізація потреб людей похилого віку через формальні та неформальні мережі підтримки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2021. Вип. 1 (43). С. 122—127 (дата звернення: 06.10.2022).
15. Порсева Х. О. Психологічні особливості ціннісних орієнтацій осіб похилого віку: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Тернопіль, 2005. 240 с.
16. Що таке інтегровані соціальні послуги? Пояснюємо на прикладі. URL: <http://www.hopeandhomes.org.ua/blog/shcho-take-intehrovani-sotsialni-posluhy-poiasniuiemo-na-prykladi> (дата звернення: 04.10.2022).
17. Запровадження моделі інтегрованих соціальних послуг в об'єднаних територіальних громадах. URL: <http://myhromada.in.ua/konc.php> (дата звернення: 16.08.2022).
18. Савельчук І. Б. Інноваційні методи соціальної роботи з людьми похилого віку: специфіка та особливості впровадження. *Молодий вчений*. 2015. № 2 (17). С. 95—98.
19. Капська А. Й. Соціальна робота: технологічний аспект. Київ: Центр навч. літ., 2004. 352 с.

REFERENCES

1. Older Persons in Vulnerable Situations (2023). *UNICEF*. <https://unece.org/info/Population/pub/379861>
2. Pension Fund of Ukraine (2022). Granting of old age pensions in 2022. <https://www.kmu.gov.ua/news/rozyasnennya-pfu-pro-priznachennya-pensij-za-vikom-u-2022-roci> [in Ukrainian].
3. Social protection of the population of Ukraine: statistical digest (2021). https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/15/Arch_szn_zb.htm [in Ukrainian].
4. Website of the State Statistics Service of Ukraine (2023). <https://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
5. Myroshnychenko, B. (2022). The population of the Earth is rapidly aging, there is not enough workers. Is the world economy ready for this and what awaits Ukraine? <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/01/26/681778/> [in Ukrainian].
6. Demographic trends in Ukraine require a comprehensive approach at the state level (2018). <https://www.msp.gov.ua/news/14711.html> [in Ukrainian].
7. Hladun, O. (2020). Population of Ukraine. Demographic trends in Ukraine in 2002—2019. Kyiv: Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the NAS of Ukraine [in Ukrainian].

8. Meschan, I. (2017). Emotional problems of the elderly as a subject of social work: regional aspect. *Social technologies: current problems of theory and practice*, 73, 90—99. http://nbuv.gov.ua/UJRN/stapttp_2017_73_10 [in Ukrainian].
9. Mykhalska, S. (2014). Psychological features of the elderly. *Problems of modern psychology*, 23, 425—434. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pspl_2014_23_39 [in Ukrainian].
10. Sopko, R. (2017). The needs of the elderly (on the example of the «Home care» project of the Caritas charitable foundation). *Sociological studies*, 1(10), 51—57 [in Ukrainian].
11. Briede-Westermeyer, J. C., Radici Fraga, P. G., Schilling-Norman, M. J., & Pérez-Villalobos, C. (2023). Identifying the Needs of Older Adults Associated with Daily Activities: A Qualitative Study. *Int. J. Environ. Res. Public Health*, 20(5), 4257.
12. Bilousova, O. (2018). Advantages and disadvantages of indicators for evaluating active aging processes. *Statistics of Ukraine*, 3, 26—39 [in Ukrainian].
13. Popovych, A. (2011). The needs of the elderly and the planning of social services. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series: Pedagogy. Social work*, 20, 110—113. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2011_20_43 [in Ukrainian].
14. Dzhuhan, R. & Dzhuhan, V. (2021). Realizing the needs of older people through formal and informal support networks. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series: Pedagogy. Social work*, 1(43), 122—127 [in Ukrainian].
15. Porseva, Kh. (2005). Psychological features of value orientations of the elderly: PhD Diss. (psychology): 19.00.07. Ternopil.
16. What are integrated social services? Let's explain with an example (2016). <http://www.hopeandhomes.org.ua/blog/shcho-take-intehrovani-sotsialni-posluhy-poiasnuiemo-na-prykladi> [in Ukrainian].
17. Introduction of the model of integrated social services in united territorial communities (2018). <http://myhromada.in.ua/konc.php> [in Ukrainian].
18. Savelchuk, I. (2015). Innovative methods of social work with the elderly: specifics and peculiarities of implementation. *A young scientist*. 2 (17), 95—98 [in Ukrainian].
19. Kapska, A. (2004). Social work: technological aspect. Kyiv [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції журналу 25.06.2023

Yuliia Horemykina, PhD (Economics), Senior Researcher
Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the NAS of Ukraine
01032, Ukraine, Kyiv, Blvd Tarasa Shevchenka, 60
E-mail: refer5718@gmail.com
ORCID: 0000-0003-1580-7993

Olena Didkivska, PhD (Economics), Senior Researcher
Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the NAS of Ukraine
01032, Ukraine, Kyiv, Blvd Tarasa Shevchenka, 60
E-mail: o_didkivska@ukr.net
ORCID 0000-0002-0969-4198

WAYS OF ADAPTION A SOCIAL SUPPORT SYSTEM TO PEOPLE'S OF THE RETIREMENT AGE NEEDS

Ukraine, as a socially oriented state, is building its own social support system, within which pensioners are a significant part of recipients of social benefits and consumers of social services. In this regard, a number of issues related to identifying retired people's needs, adapting the social support system to them, and its real capabilities to meet these needs are relevant. Therefore, this article is devoted to the problems of retired citizens' needs and the ability of Ukrainian social support system to meet these needs. The purpose of the article is to study

the specifics of the needs for providing effective social support and improving the quality of life of the elderly, especially in the conditions of increasing risks of social vulnerability and narrowing financial capacity of social protection. The authors have analyzed the specificity of emotional, physiological, physical, cultural, and intellectual needs caused by the retired people's age characteristics. It has been established that retired people's needs are generally characterized by subjectivity, which is formed by four main factors: 1) their age; 2) their state of health; 3) their financial well-being; 4) having the relatives who can provide assistance if it is needed.

The ways of adapting the social support system to the needs of the elderly, which are represented by both traditional and innovative social practices existing in the country, are outlined. Traditional practices include: 1) financial support, including pensions and financial assistance; 2) support in the form of food, fuel, medicines, hygiene products, providing hot meals, etc.; 3) social services at home and in residential institutions; 4) psychological and social support in the form of various consultations, organization of cultural leisure, etc. At the same time, it is concluded that in the future the role of innovative practices of social work with the elderly will increase, including socio-psychological counseling, the organization of new type of residential care facilities to eliminate social isolation and promote their active participation in social life, integrated social services, and the functioning of mutual aid groups. Thus, the scientific novelty of this article lies in the improvement of approaches to determining the retired people's subjective needs and the development of ways of adapting the social support system to the needs of these citizens by presenting a scheme of establishing connections between characteristics, needs, and policies. The authors used the following methods of scientific research: analysis and synthesis, logical generalization, graphic method.

Keywords: retired people, social services, elderly people's needs, social support system.